

Bókay Antal

**In: Ritmikai és retorikai tradíció a kortárs magyar lírában,
szerk: Boros Oszkár-Érfalvy Livia-Horváth Kornélia, Ráció
Kiadó, 2011.**

Szelf-retorikák.

Tóth Krisztina: *Porhó*; József Attila: *Születésnapomra*

Tagadhatatlan varázsa van József Attila *Születésnapomra* című versének. Hipnotizálja az utódokat¹, új meg új változatait írják egyre másra nemcsak jelentős mai költők (Kovács András Ferenc, Tóth Krisztina, Varró Dániel, Balla Zsófia stb.)², hanem alkalmakra verselő közemberek, tréfából rímfaragók egyaránt. Mintha (miközben olvassuk is) az írhatóság, a megoldhatatlan titkú újjászületés körében maradt volna a vers. Az "írható szöveg nem dolog (...) az írható szöveg mi magunk vagyunk írás közben" – mondja Roland Barthes³. Az írható valami miatt, valamin keresztül bennünk létezik, mindig újjászületik, állandó eseményesség jellemzi. A *Születésnapomra* a szelf epifániája, minden egyszerűségében, játékoságában is tündöklő megjelenése annak, ami mi magunk is vagyunk. Minden születésnapunkon, és (mint Dingidungi mondja az *Alíz Tükkországban*) születéstelen-napunkon is. Ezért kell itt tartani, magunkra vonni, újraírni, hisz "újraírni az írhatót nem jelent mást mint disszeminálni, szétszórni a végtelen különbözőség terében"⁴. Az újraírások a szöveget az olvashatóság körébe emelik át, egy-egy olvasatot adnak róla, tárgyyszerűvé adottá teszik a írhatóság megfoghatatlan, kreatív sokrétűségét. Az interpretáció persze olvashatóvá tesz, elszegényít, félreért, de jelentérendszerket, megtévesztő, mégis szilárdabb keretet teremt a vers köré. Három dologról lesz írásomban szó: az "eredetiről", József Attila 1937-es verséről, Tóth Krisztina átírásáról és a kettő hasonlóságok, különbözőségek mentén elgondolható értelmezéséről. Tóth Krisztina *Porhó* című verse a 2001-es (új és addigi verseinek válogatását közlő kötetének címadója lett, kiemelt, összefoglaló vagy éppen porhóként szétszóró helye van így költészetében. Igaza van Selyem Zsuzsának: „Bátorság kellett ahhoz, hogy József Attila Születésnapomra című versét valaki így magára írja”⁵. Interpretációm ezért szoros olvasása az 1937-es és 2001-es versnek, egy férfi költő és egy költőnő önteremtő gesztusának, idők, terek személyes létlehetőségek különbségének.

Elsőnek szembevetendő a címek különbsége⁶. A *Születésnapomra* rögzít egy bizonyos időt, egy napot, azt a napot, amelyben a személy időbe került. A születésnap azonban nem egyszerűen időpont a múltban, nem egyszerűen emlékezés (hisz a születés-napunkra, arra a legelsőre nem is emlékezünk), hanem van benne valami jelenbeliség, ami most is itt van, epifániaként ragyog, minden évben, ragyogott akkor is, 1937. április 11-én. Sőt, mivel az ismétlődés végtelen, ezért éppen az idő, talán az elmúlás megszüntetése, az a teljességes, reggelből, délből, estéből, éjből álló időtlen idő-darab jelölődik meg, az, amely sose fogy el, mert mindig visszatér. Újra csak külső, a vers keletkezésekor még érzékelhetetlen, de a kései olvasó számára elkerülhetetlen értelmezési információ az, hogy *ez a*

¹ "Mi az ami súlyt adott a játékosan pattogó, gunyoros-csipkelődő tónusú soroknak?" kérdezett rá erre a vers eddig készült legátfogóbb értelmezésében Tverdota György is. Tverdota György: *Születésnapomra*, in: T.Gy.: *Ihlet és eszmélet*, Bp. Gondolat, 1987. 336-360.

² Fenyő D. György foglalta össze, elemezte tanulmányában a vers irányait, jellemzőit, és a mai költő utódok változatait. (Fenyő D. György: Egy különleges versforma mint költői hagyomány (József Attila *Születésnapomra* című versének utótörténete), *Új Forrás*, 2005. okt. 64-83.) rása megjelenése óta persze számos új változat született.

³ Barthes, Roland: *S/Z* Bp. Osiris Kiadó, ford. Mahler Zoltán, 1997, 15.

⁴ Barthes, uo.

⁵ Selyem Zsuzsa: Mintha volna valaki - Tóth Krisztina *Porhó*járól. <http://www.tothkrisztina.hu/Selyem.html>

⁶ Csak akkor "elsőnek" persze, ha már másodszor olvassuk a verset, hisz legelőször még semmit sem tudunk arról, hogy van, lehet "különbség" vagy akár "elkülönböződés". Legalább Tóth Krisztina első sorát még hozzá kell olvassuk, hogy intertextuális értelemben helyeződjön a vers.

születésnap valóban túléli a személyt, majd egyszer, később *Költészet Napja* lesz belőle, és ezzel öröklétet nyer. Ráadásul nemcsak örök, ismétlődő napról, valakiéről, hanem birtokos raggal hangsúlyozottan a saját napról, a saját létidőről van szó. „Mint birtokát, a tulajdonosa”, olvashattuk a *Téli éjszaka* végén, csakhogy ott az egész metafizikai és társadalmi világ volt a tulajdon, itt pedig a személy, a költői hang teremtette én lesz az. De ez a személy – a *Téli éjszaka* világához hasonlóan – tárgyias pozíciójú, ilyen végig a versben, és ilyen itt a címben is, csak objektív, tárgyias ténnyel, a dátummal jelölt idő és a hozzá tartozó személy ez a bizonyos tulajdon. A vers nárcisztikus, ironikus öröme, fölénye ennek az öröklétnek szól, de hatását végtelenül felerősíti az az intertextuális, életrajzi történetet vers mögé állító kényszerűség, amivel 1937. december 3. óta majd minden olvasó rendelkezik: tudjuk, hogy ez a születésnap különleges volt, az 1937-es volt az utolsó, nem volt több.

A *Porhó*, esetében a cím egész másról szól, ha csak a két címet ismerjük, nem érzékelünk kapcsolatot a versek között. Az olvasás aktusa persze Tóth Krisztina verscímét intertextuális értelemben fordítja át, a jelentések játéka jelzi az azonos pozícióban megjelenő lényeges különbséget. Tóth Krisztina nem helyezi a verset ilyen személyes tárgyias létidőbe, hanem egy különös, karakteres létmódú anyagot, és egy általa betöltött vagy lefedett teret (sőt mint később megtudjuk: időt) idéz. Személyes létidő helyett egy személytelen teret. A József Attila verscím elkerülhetetlen intertextuális hatása miatt mégis valami metaforikus-metonimikus viszonya lehet ennek a bizonyos születésnapal. A címként szereplő első szóban azonban még talány az üzenet, a kapcsolat, csak ígéret a jelentés, csak hangulatát értjük, nem tudjuk mire vélni irányát. Majd a vers főszövege alapján lesz világos, hogy a személyes idő, az életidő metaforájáról, a 32-szer 365 nap hideg, tiszta, porszerű fehér áradatáról van szó.

Az eltérő két cím már felvezet egy lényeges különbséget: József Attila alapvetően *metonimikus* beszédű, a poétikai tárgyak egymás-mellettisége mentén szerveződő szelf-magot állít, Tóth Krisztina önreflexiója viszont *metaforikus*, a címbe emelt a tárgy, a „porhó” fantázia-tartalmat sejtet, a szelf valamilyen lényeges analogikus minőségét mutatja.

A cím különbsége tovább íródik az első sorok különbségében is. A „Harminckét éves lettem én” az érkezés pillanatát hangsúlyozza, azt, hogy a szelf eljutott valahova, a harminckettedik születésnaphoz, elért a koherens lét egy bizonyos helyzetéhez, állapotához, a jézusi kor felnőttiségéhez. A sor tényt állapít meg, talán egy abszolútumot, aminek persze nem tudjuk okát, nem tudjuk, miért épp a harminckettő és nem a harmincegy lett ilyen fontos. Nyilván véletlen: így ekkor gondolta ezt a költő, ekkor lett játékos kedve, és csak mi kései olvasók mondhatjuk hozzá: félreinterpretaálva a szerzőt: hogy ez volt az utolsó. De a kijelentés mindenképpen zár, a kezdettől (a születéstől) a mostig tart.

Tóth Krisztina itt az első sorban már határozottan utal a minta-versre, a „Harminckettő hogy telhetett?”E sor azonban kijelentés helyett kérdés, és a hangsúlya a jelen, a most megtörténő születésnap helyett az elmúlt (az eddig eltelt) időn van. És itt már van oka a harminckettőnek, itt már poétikailag lehetetlen (vagy éppen nagyon más jelentésirányú) lett volna a harmincegy vagy éppen a harminchárom év hangsúlyozása: a költőelőd megalapította nemcsak a vers-formát, hanem a releváns sors-időt is. A *Porhó* második sora ("Hogy múltak el napok, hetek?") ismétli, felerősíti az elsőt, újabb kérdés, megint az eltelt, elmúlt időtartamra. Mint később a jelentés-analógia feloldásakor megtudjuk, a porhó elemeiről van szó, a kavargó napokról, hetekről, itt – mintegy megelőlegezve a vers egészét - értelmeződik, telítődik metaforává a cím. Az első sorok különbsége, a mostba érkezethez és az eddig eljutás differenciája irányítja az önolvasat következő lépéseit: Tóth Krisztina azonnal az eddig eltelt személyes idő természetét, önmaga alakulását írja meg, József Attila viszont tesz egy érdekes, fontos kitérőt, magát a megírás, a versírás aktusát is közli, mintegy tárgyiasra távolítva ezzel a személyt, akiről az a bizonyos vers szól. József Attila megközelítése ezért sokkal tárgyyszerűbb lesz, a saját én az ő számára kialakult, meglévő, Tóth Krisztina viszont sokkal szubjektívebb, a szubjektum, az önmaga

nem meglétében, hanem alakulásában jelenik meg⁷. Milyen tehát József Attila metapoétikai önpozicionálása?

Harminckét éves lettem én –
meglepetés e költemény

csecse
becse:

ajándék, mellyel meglepem
e kávéházi szegleten
magam
magam.

József Attila magával a verssel, a születésnapra költött költemény státusával foglalkozik. A *Születésnapomra a Szép Szó* április-májusi számban jelent meg, fél évvel később az októberi szám hozza a *Költőnk és korát*, amely pontosan ilyen önreferens önmagáért és önmagából létrejövő verset épít: "Íme, itt a költeményem. Ez a második sora". Vajon ez is ajándék volt? Vagy legalábbis "adomány"? A *Születésnapomra* hangsúlyozottan ajándék, a *Költőnk és kora* viszont belső vagy külső kényszer, felkérés nyomán született⁸.

A költő saját metapoétikai értelmezése szerint a költeménynek két összetartozó modális jellemzője van: egyrészt az, hogy meglepetés, másrészt az, hogy ajándék. A költő önironikusan megajándékozta magát, éppen egy verssel, születésnapra egy születésnapról szóló verssel. "Mi az ajándék szónak az alapértelme?"⁹ kérdezhajjuk Derrida szavaival. Az ajándék esetében "az adomány vissza-nem-téréséről, a viszonzás nélküli adományról van szó", "csak azt lehet odaadni, ami a miénk, amit saját tulajdonunkként birtoklunk és az akinek ezt odaadjuk, maga is tulajdonossá válik"¹⁰ Derrida ezen a ponton számunkra, e vers olvasóinak is megvilágító módon utal az ajándék és birtoklás hasonlóságára. Előbb már utaltam is erre, a cím birtokragja felhívja a figyelmünket erre és a *Téli éjszaka* utolsó szakaszára. Az ajándékozásor vajon "azt adjuk oda a másiknak, amik vagyunk, és vajon így amásik, aki ezt elveszi, azzá válik-e, amit adunk neki"¹¹ József Attila verse ebben igen különös, hisz egyrészt - az ajándék szokásos természetét felülírva - önmagának ad ajándékot, másrészt az ajándék egy vers, amely persze önmagáról szól. Az ajándék párhuzamaként (némiképp kitérésként) emlitenünk kell azonban egy másik szelf-tárgyat az *Eszméletből*, ahol a felnőtt, a "meglét ember" az ödipális hagyományozás elutasításával (kinek szívében nincs se anyja apja) saját életét, identitását "talált tárgy"-nak minősíti. Van az ajándék és a talált tárgy között valami alapvető hasonlóság, mindkettő váratlanul, mondhatnánk logikátlanul pottyan az ember ölébe, a talált tárgy is meglepetés, valami ami nem szükségszerűen adódik, és emiatt van benne valami idegenség, másság, egy rejtett írás, egy metonimikus esemény, amely az ént, a szelfet szervezi. Ha megtaláljuk, beköltözünk a talált tárgyba. Derrida is így folytatja az előbbi mondatot: "Gondoljunk csak az "odaaadja magát" kifejezésre, vagy azokra a metonímiákra és szinekdochékre, melyekkel részleges tárgyakban,

⁷ Ennek poétikai magyarázata is van, amire tanulmányom végén kitérek: a tárgyias költészetet felváltó szubjektívebb (az amerikai költészetben vallomásosnak nevezett, Lowell, Plath nevéhez köthető), belső tárgy, belső alakulás költészetének a jele. Azt is mondhatnám, hogy Tóth Krisztina verse sokkal inkább akései József Attila mentén működik, míg József Attila költeménye az 1933 körüli (de egész életében megőrzött, olykor követett, máskor felszámolt) tárgyias költészet modelljét követi

⁸ A *Költőnk és kora* első szakaszának utolsó sora azonban elkerülhetetlenül asszociálja az olvasónak a *Porhót*, hisz azt mondja, hogy „Úgy szállong a semmi benne, / mintha valaminek lenne / a pora”. A por persze nem porhó, hisz ez az utóbbi hideg és tiszta. A *Porhó* ráadásul nem is a „semmiről” szól, benne valóban valami van, az adott személy, míg a *Költőnk és kora* a lét, a tárgyias világ egészéről beszél, amely nem napok sorából, kavalkádjából, hanem a tárgyak mögötti felsejlő ürességből áll.

⁹ Derrida, Jacques: Az idő adománya, Bp. Gond-Palatinus, 2003. Ford.: Kicsák Lóránt, 77.

¹⁰ Derrida, im. 78

¹¹ Derrida, uo.

töredékekben, jelekben fejezzük ki, hogy kik vagyunk, és azt, amit mint tulajdonukat vagyunk képesek odaajándékozni". Az ajándék azonban hozzánk tartozó, nekünk szánt, a talált tárgy viszont teljesen véletlen viszonyú.

Az ajándék szokásos természetéből következik az, hogy meglepetés, hogy akkor az igazi, ha nem tudjuk mit kapunk születésnap ajándéknak. Ezt József Attila is hangsúlyozza, kétszeresen is említi, hogy „meglepetés e költemény” amellyel „meglepem ...magam”. Ez a "meglepetés" jelleg utal arra, hogy az ajándékozás gesztusa olyan struktúrát sejtet, amelyet József Attila költészetében igen gyakran felfedezve önmegszólító verstípusnak nevezünk. Legfeljebb most "önmegajándékozónak" kell átneveznünk. A beszéd-szituáció ugyanis azonos: van egy ajándékozó (megszólító) és van ajándékozott (megszólított) akik persze egyetlen személyt formálnak, és van egy ajándék, amely vers, szöveg, olyan szöveg, amely éppen erről a személyről szól.

József Attila esetében így még erőteljesebben érvényesül az, hogy "azonosítható, körülhatárolt, tételezett szubjektumként az író és írása semmi olyat sem ad, aminek – tudatosan vagy tudattalanul – ne számolna a visszavételével vagy körszerű visszatéréssel (...) Megkockáztatjuk azt is, hogy ez magának a szubjektumnak mint olyannak a meghatározása"¹² A versen keresztül, a paradox önajándékozáson keresztül, mintegy megteremtí személyes önmagát, egyedüli, mégis ismétléssel, játékos monotóniával teli önmagát (a puritán és fantasztikus „magam / magam” kifejezéssel). Freud egykor a halálösztön kapcsán tárgyalta az ismétlési kényszert, mely materiális módon, igen élesen, felejtetetlenül olvasandóvá válik a szakaszok két rövid sorában. Másrészt az eztán következő vers így olyan lesz, mint Winnicott tranzicionális tárgya, valami, ami a társas személy és a szelf belső, kavargó homálya, kreativitása közötti tér köztségében található. Ezért zseniális a második szakaszt záró két sor, két szó, a "magam / magam". Egyszerre emeli kettőzi a szelfet, magam teremtem önmagam értelmében egy befele forgó, önmagában elvesző, mise en abyme definícióba és jelzi az önteremtő gesztus magányosságát is. A magam-magam dörmögése és az önajándékozás paradox gesztusa egy heterogén keretbe teszi az élet meglehetősen homogén, logikus rajzának ezután következő képét. Az első két szakasz egy olyan ironikus kontextust teremt, amely az önéletrajz látszólag kijelentő, közlő, elősoroló rendjét a "permanens parabázis" zűrös mélységével, átíró többlet-szintjével keveri össze. Az ironia, az ajándékozás játékos, abszurd gesztusa "a szubjektumot kettéosztja egy a világban elmerülő empirikus énre, mely a különbözőzésre és az önmeghatározásra való törekvése során olyanná válik, mint egy jel"¹³ A versben van egy beszélő énünk, aki tud, vagy méginkább: aki valami tudásnál többre képes: ironizál, azaz játékos szeretettel élénk állít egy másik (ténylegesen, történetileg persze vele egybeeső) ént, az "ironikus nyelv a szubjektumot kettéosztja egy inautentikus empirikus énre és egy olyan énre, amely csak ennek az inautentikusságnak a tudását hordozó nyelv formájában létezik"¹⁴. Az ironikus önajándékozás ilyen kettős dialogicitása egy történetet nyit meg, egy élettörténetet, mely a múlttól a jövőig vezet, egy sajátos önéletrajzot vázol.

Értenünk, olvasnunk kell a helyszínt is, ahol mindez történik, a „kávéházi szegleten”, a beszéd, a kultúra e furcsa egyszerre komoly és komolytalan terében, illetve még tovább fordítva: nem e tér közepén, hanem eldugott helyén, a szegletében. A kávéház nem jelentéktelen tér József Attila számára, „A bűn” című versben ide hívja az embereket bűnei megvallására („A kávéházba meghívom / majd ismerőseim. / S kitárom, túrva mint a bolyt: / Megszúrtam az apám”). A hely („zümögő kávéházban várok reátok”) megjelenik az „Egy ifjú párra” című versben: "kikre várok e sanda jelen gyanus jelenései közt, / míg vöröshaju jellemszínészek kártyákat osztanak felettem, / mérgeket hordanak szerte-körül, nyelik a füstöt, a gözt”. A *Születésnapomra* kávéháza is egy különös világ, egy zárt tér, de nem ennyire misztikus, alvilági, több benne a játék, a „csecse / becse”, ami persze az ajándék nem hasznosságelvű természetére történő utalás, de ezzel együtt jelzi az ajándékozás gesztusának ironikus természetét, hisz az ajándékozott tárgy, a "csecse becse" maga a szelf-teremtő vers.

¹² Derrida, im. 151. (Derrida kiemelése)

¹³ de Man, Paul: A temporalitás retorikája, Ford.: Beck András, In: Thomka Beáta (szerk.) 40.

¹⁴ i.m.: 41

A *Porhóban* is van egy bizonyos modális pozicionálás, egy olyan viszonyulás megjelölése, amely a személyesség, az "önén" olvasásának keretét adja. Ez Tóth Krisztina számára nem ajándék, nem is meglepetés és a vers nem ironizál (pedig ezt a jellemzőt az átirások többnyire ismétlik, lelkesen használják). Egészen más modális pozíciót épít ki: visszatekintést, számvetést ír, a személyesség megtörténtének értelmezését kísérli meg, a vers maga belépés egy önteremtő-önmegismerő folyamatba. Nincs meg benne az a kettősség, amit József Attila az önajándékozással, önmegszólítással, ironizálással teremt, a benne feltárló én egyetlen, kontinuus, önazonos, vallomásos működésű. Maga az önteremtődés és a saját múlt létrejötte történik meg a versíráson keresztül. Valami olyanról van szó, ami letelt, véget ért,(vagy letelőben van), de ami nem töltötte be az elvárást, nem hogy nem ajándék, hanem már „hitelt” sem kaphat, azaz marad az, ami volt, nem lehet számítani arra, hogy ígéretnek vegyék, hogy a napok kavargó sora, azaz valamiféle tény-halmaz helyett elért eredmény, szándékolt, akart kreáció azaz performatívum, beszédcselekvés legyen. Az én-ideál és a valós én-történet között tehát különbség van, a vers maga ennek a különbségnek és a különbség (elkülönböződés) eseményének a következményeit veszi számba. Ezért kerül a József Attila-i játékos ironia helyett a vers középpontjába a melankólia, mely a hiányon keresztüli kiképzése a saját jelentésnek. A *Porhóban* feltárló szelf folytonos, ömlik, árad, valami parttalanság mentén, ezt jelzik a versszakhatárokon rendszeresen átnyúló enjambement-ok (József Attilánál csak egy van ilyen, Tóth Krisztinánál számos), melyek az élettörténetet folytonos belső narratívaként mondják el, és nem hagyják azt tárgyi eseményekhez kötni, a dolgokkal fragmentálni úgy, mint ahogy a József Attila versben történik.

Mielőtt továbblépnénk a két vers eltérő élettörténet képére, érdemes a két vers átfogó logikáját, szerkezetét megfigyelni. József Attila versének önmagáról szóló része csak itt a harmadik szakasz után, a jelen pillanat, állapot rögzítése után kezdődik. A harmadik és negyedik szakasz már egy átfogó visszatekintést ad életére. Az ezután következő további négy szakasz egyetlen sors-meghatározó eseményt, a Horger affért írja le. Végül az utolsó, tizedik szakasz az eddigi múlttal és jellel szemben egy új lehetőséget, egy jövőbeli, majdhogynem transzcendentális lehetőséget fogalmaz meg. A *Porhó* szerkezeti egységei, építményei bonyolultabbak. Érdekes, hogy belső konstrukcióját ugyanaz „de” kötőszó formálja ("De ért már más is... ill. "de hogy mi történt, mire volt jó..."), amely József Attilánál is fordulatot jelez ("De nem lettem..."). A *Prohó* a "de" ismétlésével bontja nagyobb értelemegységekre a verset a harmadik és hetedik szakasz elején. A teljes vers így 2-4-4 szakaszos három egységre osztható. Előzetesen ezekről: az első egység bevezető pozicionálása a szelfnek, a második a saját élet eddigi dolgai, jellege, a harmadik rész pedig a saját sors értelme, következménye.

A *Születésnapomra* lényege szerint önéletrajzi vers, és mint ilyen számos korábbi József Attila verssel párhuzamosítható. Lényeges karaktere az, hogy a személyes sorsot, a szelf prezentációját metonimikus tárgy-elemekén keresztül jeleníti meg. Mint korábban jeleztem, már a vers címe, a szelf-prezentáció alkalmának meghatározása is metonimikus, az egyén "mellett", szomszédságában található olyan időpillanat, amelyhez személyessége mégis kapcsolódik. Másfajta, többféle, hasonlóan metonimikus személyesség-definíciót olvashatunk a *Nincsen apám se anyám* 1929-es kötetében, ilyenek elsősorban a saját nevére, tulajdonnévről írt versek¹⁵. A tulajdonnév, éppúgy mint a születésnap metonimikus rögzítés, mások, szüleink által adott, kitalált megjelölés, válasz arra a kérdésre, hogy ki is vagyok én. A születésnap metonimikus jelentése erősen időhöz köt, a megélt évek kerek időtartamát hangsúlyozza, erről szól a sors-történet áttekintő kifejtésének két szakasza:

Harminckét évem elszelelt
s még havi kétszáz sose telt.
Az ám,
Hazám!

¹⁵ Ennek a kérdésnek 2006-os könyvemben egy egész fejezetet szenteltem: "A szelf felépítése – megnevezés, név, aláírás, önéletrajz" In: Bókay Antal: *Líra és modernitás – József Attila énpoeitikája*, Bp. Gondolat Kiadó, 2006. 111-154.

Lehettem volna oktató,
nem ily töltőtoll koptató
szegény
legény.

A saját sors József Attila-i értelmezésében egyrészt van valami játékos, operett-szerű ironikus cifraság, hisz megtudjuk róla, hogy életében „havi kétszáz sose telt” és itt valószínűleg nem a korabeli költői keresetek szerénységéről, hanem pontosan arról a kétszázról van szó, amely a dalban úgy szól, hogy „havi kétszáz fix-szel, maga könnyen viccel”¹⁶. Ebbe a 32 évnyi életidőben egy lehetőség és annak megvalósulatlansága jelenik meg, csábítóan kézenfekvő biográfiai tényekkel, referenciális magyarázati lehetőséggel. A folyamatosan fenntartott ironikusság azonban jelezheti, hogy nem sokat ért a versből az, aki megáll a nélkülöző költő illetve a lehetséges tanári állás képzeténél. További jelek a vers e két szakaszában a két utolsó rövid sorban rejlenek, ezekben kezdődik meg a vers átírása, ráírása egy másik saját költeményre, az 1925-ös *Tiszta szívvelre*. Az egyik szakasz vége a "se istenem, se hazám" sorra utal vissza, a másik a "szegény / legény" pedig a vers betörő, embert ölő lázadójáról. A sors-lehetőség a beilleszkedés lehetősége volt: „Lehettem volna oktató”, amit lezár a "De nem lettem..." és ez az állapot (időbeli metonímiává formálódva) narratívává bomlik: az 1937-es születésnap szelf-tapasztalatának megalapozásaként egy tizenkét évvel korábbi, 1925-ös önéletrajzi történetet olvashatunk, mely a szelf társas integrációjának harcáról, kudarcáról szól. Ezen a ponton azonban már kilép a költő az előbb megidézett *Tiszta szívvel* című versből, a történet a vers megnevezésével, a vers hatásáról szól.

De nem lettem, mert Szegeden
eltanácsolt az egyetem
fura
ura.

Intelme gyorsan, nyersen ért
a "Nincsen apám" versemért,
a hont
kivont

szablyával óvta ellenem.
Ideidézi szellemem
hevét
s nevét:

“Ön amíg szóból értek én,
nem lesz tanár e féltekén” –
gagyog
s ragyog.

Ha örül Horger Antal úr,
hogy költőnk nem nyelvtant tanul,
sekély
e kéj –

Én egész népemet fogom
nem középiskolás fokon
taní-
tani!

¹⁶ Tverdota György ír erről idézett tanulmányában. i.m.: 343.

Tudjuk, a *Tiszta szívvel* kulcsverse a korai József Attilának, ez volt az a költemény, amelyben egy tárgyias szelf-képzet megteremtésén, kidolgozásán keresztül radikálisan eltávolodott a *Nyugat* poétikájától és megteremtette a tárgyias vers olyan változatát, amely a magyar költészetben meghatározó tradícióvá lett. Az ötödik szakasz „De”-el kezdődő első sora lakonikusan, (csupa e hanggal mekegve: „De nem lettem, mert Szegeden”) visszavonhatatlanul konstatálja a lehetőség lezárulásának okát. Az ide tartozó öt szakasz egy történetet mond el, a „Tiszta szívvel” hatásáról, sorsformáló szerepéről szól. A vers nemcsak konstatív, hanem performatív szerepű volt, retorikája nem maradt a papíron, hanem az élet, egy bizonyos, itt a szövegben meg nem nevezett (csak szerzőként a vers fölé írt) tulajdonnévvel rendelkező személy, József Attila életét teremtette meg.

Látszólag csak egy meglehetősen egyszerű történetet olvashatunk. Lényeges persze, hogy a *Tiszta szívvel*-t a *Születésnapomra* nem a címével idézi, 'a „Nincsen apám” versem'-ként utal rá, az önidézet kiveszi a vers kezdő két szavát, az apa megtagadásának gesztusát, háttérben hagyva többi megtagadott relációt, és különösen kihagyva a címet, az eredeti versben a metonimikus szelf-építés mellett (azt keretezve) egyetlen metaforaként, bensőség-szimbólumként háromszor is megjelenő "szív" lehetőségét. Az apa megtagadásának gesztusa így mindennel szemben centrális fontosságúvá, sors-teremtővé válik és a történetben végül is a megtagadott apa áll bosszút, lép fel, mint az „egyetem fura ura”, a hatalom birtokosa. Ő az, aki a közösség anyai, ölelő részét, a „hont” (emlékezzünk, „Nincsen apám, se anyám, se istenem, se hazám” szól az 1925-ös vers) éles fegyverrel (azzal a bizonyos „kifent rohamkással”, hogy teljesen pszichoanalitikus mélységbe kövessük a költőt) védi az apa-tagadó ellen.

A "szablyával óvta ellenem" sorral azonban lezárul a múlt elmesélése, és a történet, a múlt és jelen összevonása egy különös, transzcendens gesztussal, egy szellemidézéssel (vagy talán csak költői varázslattal, magával a megírással) történik. Érdemes megfigyelni, hogy mit is tartalmaz ez a szellemidézés. Két dolgot varázsol a költő az írt jelenbe: az egyetem fura ura „hevét s nevét”. Az egyik az első az a düh, energia, vagy más szóval indulat (tudattalan energia kivetítése), amellyel az apa-figura a saját énjét megteremtő, autonóm önmagát megalkotó fiú ellen fordult. A másik komponens a név, az Apa Neve, ahogy Lacan nevezte, a szimbolikus apa artikulációja, azé az apáé, aki törvényt, rendet ad és szabályozza az ödipális vágyak érvényesülését.

Az apa figurája különbözteti meg a kultúra szimbolikus rendjét a természet imaginárius rendjétől és egy kifejezetten férfi hagyományt teremt, amely a kapcsolatot, a hovatartozást elválasztja a dualitás, a gyermek-anya viszony biológiai alapú, természeti rendjéről, azaz felnövésünkben pozitív szerepe (is) van. A versünkben megjelenő apa azonban csak negatív, nincs lehetőség a vele való azonosulásra, nem rendet ad, hanem tilt, kizár, elpusztít. Az, amit megtilt egy nagyon fontos dolog, nem más mint a nyelv, a beszéd, a másokhoz szólás lehetősége, azaz éppen a költői (és persze a adott szituációban a tanári) tevékenység. Minden erőhöz, hatalomhoz tartozót ő maga birtokol, ő az, aki „szóból ért”, és ő az, aki „gagyog”, és aki tudja a nyelvtant.

Aztán itt az utolsó előtti szakasz élén kimondatik maga a név is, az Apa Neve: "Horger Antal úr". Lacan e terminust egy olyan alapvető jelölő szerepében definiálta, amely lehetővé teszi a jelölés normális folyamatát, a jelölő és a jelölt elválasztottságának felismerését, a beszélő szubjektum identitásának, saját nevének mondottságát. Az apa neve franciául (*le nom du père*) homofón az „apa nem-e” (*le 'non' du père*) kifejezéssel, azzal, hogy az apa nemet mond, ödipális tiltást képvisel.

József Attila apa-figurája, a Horger metonímia abban problematikus, hogy csak tagad, csak nemet mond, és nem ad rendet. Az atyai tudattalan indulat és megnyilvánulása azonban kisszerű, az apa hatalmát veszítette és egy más szinten kitörölhető a létből. Erről szól a vers zárása: a nyelv hatalma, a tanítás erőfölénye mintegy transzcendens-univerzális szintre emelkedik, és a diadalmas fiú birtokába kerül. A vers zárása mintha túlságosan is szónokias és optimista lenne, a fiú totális győzelmét, a *Tiszta szívvel* programjának teljes megvalósulását hirdeti. Mi, az 1937-es év verseit olvasók tudjuk, hogy ezt mennyire nem sikerült ezt következetesen képviselni, kivitelezni. Az áprilismájusi *Szép Szó* számban közvetlen a *Születésnapomra* mellett jelent meg a *Bukj föl az árból*, egy hónappal korábban a *Nem emel föl*. Ezek a bűn viszonyában formálódott apa-versek, istenes versek

kikövetelik, könyörgik az apa létét, mert úgy érzik, hogy a fiú képtelen a létezéshez szükséges rend fenntartására, képtelen az egész nép nem középiskolás fokú tanítására. De ugyanabban a pillanatban, ugyanarra a születésnapra egy másik születésnap szöveg is íródott:

32 évvel ezelőtt – a fegyintézet nyilvántartó könyvei szerint pontosan, 1905. április 11-én este 9 órakor – lázadás, kémkedés, rám bízott titkok elárulása, szeméremsertés, közveszélyes munkakerülés, állandó botrányokozás, beteges hazudozás miatt örökös dologházi fenytésre ítétek, kilenc hónapi fogság után, elutasítva kegyelmi kérvényemet, átutaltak a javíthatatlan bűnözők világába. A nyomozás eredménytelenségét a hatósági közegek kínvallatási adataival palástolták s a kínvallatás, mondhatom, egy örökkévalóságig tartott. Hiába hangoztattam ártatlanságomat, a bíróság a nyomozati jelentést s a kikényszerített beismerő vallomást fogadta el az ítélet alapjául...

A személy itt is folyamatba lép, megszületésével perbe fogják, nem ő idéz, hanem őt idézik, szavának nincs hatalma, átkerül a kín, az élet világába. Kérdés persze, hogy melyik születésnap önköszöntő van közelebb Tóth Krisztina versének sorsmodelljéhez? Ez az utóbbi prózai töredék, vagy a mintául szolgáló *Születésnapra*?

A *Porhó*, minden karakteres, jól érzékelhető sőt felejthetetlen intertextuális kapcsolata ellenére is pontosan azért érdekes, jelentős vers, mert alapvetően más szelf-pozíciót, jelentősen eltérő énésség lehetőséget tanít nekünk, mint amiről József Attila verse beszél. Ez már a vers elején bevezetődik. Selyem Zsuzsa írja, hogy "Tóth Krisztina József Attila zseniálisan hetyke versét – melyben Horger Antal tanár úrnak állított volt emléket – elégiává írja át, amiből, nem nehéz kitalálni, egy ironikus, vicces tépelődő vers lesz. Nincs én, nincs tanár úr, nincs "az ám / hazám", csak a múló idő van, in concreto: harminckét év a maga heteivel, napjaival".¹⁷ A szelf rekonstrukciója, megtalálása alapvetően új keretbe kerül, ez az a már említett lét-élmény, a melankólia, amely az én alapvető, és bepótolhatatlan, végső soron traumatikus hiányai mentén teremt személyességet. A már általam is előbb értelmezett "harminckettő hogy telhetett? / Hogy múltak el napok, hetek?" kezdés is jelzi a lényeges áttételt: nem a jelen pillanat (a harminckettedik születésnap), nem is egy korábbi tárgyi esemény építi a személyt, hanem egy életszakasz, a születéstől a mostig tartó ittlét a költői kutatás tárgya. Ez az időtartam "Letelt", és ezt egy meglehetősen absztrakt értékelő fórum, a "jelen" valamilyen meghatározatlan, átfogó értelemben a jelen pillanat ezt inherens hiányként, a hitelképesség eltűnéseként értelmezi:

Letelt,
s hitelt

nemigen ad már a jelen.
Nem voltam benne még jelen,
úgy múlt
a múlt,

A hitelképesség, a megbízhatóság hiányának oka, centruma a következő sorban olvasható, hogy "Nem voltam benne még jelen". A mondat az ott-lét, az itt-lét hiányát jelzi, azt, hogy a személy és világ között nem alakult ki egy tulajdonképpen, autentikus benne lét, általa lét, a beszélő nem találta meg a világot, és a világ nem találta meg őt. Használt szavaim jelzik, hogy a sor értelmezéséhez az egész heideggeri filozófiát idézni lehetne, a jelenvalólétről, a személyes lényeg temporális realizálódásáról van szó. Más szempontból a sor fordított irányban is olvasható, talán olyan személyes lét-szituációt jelez a költői hang, mely egy mindig érezhető, nehezen pótolható úr mentén éli újra önmaga megteremtődését. Valahol itt van az eredete a vers egészében érezhető melankolikus hangnak. Freud 1917-es tanulmánya a *Gyász és melankólia*¹⁸ felhívja figyelmünket egy olyan folyamatra, amelyben a vágy nem válik le az elveszett tárgyról, hanem az énbe húzódik vissza, introjektálja, magába olvasztja

¹⁷ Selyem Zsuzsa, im.

¹⁸ In: Sigmund Freud: Ösztönök és ösztönsorsok – S. Freud művei VI. Bp.: Filum K. 1997, 129-144.

a tárgyat és azonosul azzal, így a szeretet viszonyt látszólag nem kell feladni, meg lehet őrizni. Ennek az öncsalásnak azonban komoly ára van: a személy megformálása folyamatosan a hiány, a gyász keretében történik. A lacani gyász fogalom (Hamlet kapcsán) tovább építi Freud elgondolását: a veszteség és kompenzációja következtében az elveszett szeretet-mag (jelenlétet biztosítani tudó másik) hiánya anyagi erővé válik, materializálódik mint egy luk, egy hiány a valós regiszterében, mert „a luk egy semmiből álló dolog”¹⁹. Az ilyen betölthetetlen hiány azonban folyamatosan jelölő projekciójára törekszik, megpróbál valamit létrehozni a luk elfedésére. A gyász Lacannál – ugyanúgy mint Freudnál a neurózis - antropológiai modellé vált, mert a *Ding*, a dolog, a reális kapcsán úgy véli, hogy „mindenki létének mélyén sokkal inkább egy kitörölhetetlen rés, egy üresség, nem pedig telítettség, bőség rejlik, és minden élet egy vázához hasonlítható, amelynek középpontja egy szakadék, egy luk”²⁰. Lacan megfogalmazásában: „A fazekas, éppúgy mint önök, akikhez beszélek, egy vázát ezen üresség körül készít el a kezével, megteremti, a mitikus teremtőhöz hasonló módon, *ex nihilo*, egy lukkal kezdve azt”²¹. A melankólia esetében a jelölő nem tud külső kidolgozást kapni, introjektálódik, vissza-projektálódik az énbé, a személy belső formáit, folyamatait tükrözi, szerkeszti. A melankólia ezért és így válik szelf-teremtő mechanizmussá, ez történik Tóth Krisztina versében is.

A vers további két nagyobb egysége, mint jeleztem, az ismételt "de" szóval választódik szét. Úgy értelmezem, hogy ez a két rész, a "de" felvezetésével ellentmondani látszik, ellentmondani akar a "Nem voltam benn még jelen" verdiktjének, és ezzel, a mégis jelenlét tényeinek elősorolásával felnyitja a személyest az időnek (a múltnak, a jelennek és a jövőnek is), kijelöli a jelenvaló lét autentikus mozzanatait. A vers első része, mely a túltelített időről szól, a „szinte sok”-kal zárul, amire paranomáziával felel a „mint e sok”, az élet traumatikus természetének elismerése, majd ezt folytatja az „ért már más is”, vagyis létezik, lehetséges tehát egy traumán túli múlt és ezzel a múlt tudata vagyis emlékezet. Prágai Tamás egy 2002-es kitűnő kötetkritikában ír arról, hogy Tóth Krisztina az egész *Porhó* című kötetben "az emlékezetet állítja középpontba, a kötetet az emlékezés művének, sajátos poétikai formájának tekinti"²². A felnyitás persze egyáltalán nem megoldás, sokkal inkább kérdezés, problematizálás, kutatás a személyes projekciójáról és a világ introjekciójáról, olyan, mely megadja azt a "mást", amely a talán szorongások nyomán eltűzött jelenléthiány, a "sokk" érzékelése után mégis felépíthető, vagy legalábbis megkérdőjelezhető:

De ért már más is, mint e sokk:

hold is,
nap is

pólyálta hűlő életem,
s amit nem tettem, terveztem

e lét
felét

leélve: őrzöm arcomat,
s eleddig, nem zuhant sokat

csecsem
becse,

sőt, egy bocsom is van (de szép!),
beszélni is kezd majd ez év

telén
talán,

¹⁹ Barzilai, Shuli: *Lacan and the Matter of Origins* Stanford: Stanford University Press 1999. 332. A mondat angol eredetije: "a thing of nothing", ez a kifejezés tartalmazza a "dolog" ebben az esetben meghatározó, a semmiben is jelen lévő fogalmát.

²⁰ Barzilai, i.m.:162.

²¹ Lacan, Jacques: *The Ethics of Psychoanalysis 1959-1960* New York: Norton, 146.

²² Prágai Tamás: Mnemoszüné arcai - Tóth Krisztina: *Porhó*. Kortárs, 46. évf. 6. szám, 2002. június, 117.

A két szerkezetet kijelölő „de” közül az első a személyest előbb valamiféle primér, természeti-misztikus transzcendenciába (a holdba, a napba, a születésbe / pólyálta/ és halálba /hűlő életem/) fordítja, majd egy poétikai-kulturális, vagyis dantei ("a lét / felét / leélve") szelf-pozicionálás definíciójába emeli. Ebben a tündöklő burookban, teljességben lehetséges az önalakítás, a saját tett, ennek két metaforája, szimbóluma az arc és a gyerek.

Az arc a test azon metaforikus része, amely analogikus lényegként őrzi, mutatja a szelfet. Paul de Man értelmezései²³ óta pontosan tudjuk persze, hogy mennyire korlátozottak vagyunk saját arcunk megteremtésében, és ez az arc milyen könnyen válhat maszkká, olyanná, mely egyszerre megmutat és elrejt, és amelynek nem is ez a legfőbb problémája, hanem az, hogy sose tudhatjuk, melyik pillanat az, amelyik megmutat és melyik az, amely megcsal. De itt a versben az arc csak pozitív, "megőrzött", a szelf metaforája, prosopopeiája, stabil pontja. A másik említett szelf-komponens a a női test kitüntetett része, a mell, a "csecsem / becse" világos erotikus utalásával. Az arc is, és a női mell, az anyamell is a személyesség tapasztalatának legmélyebb rétegeihez kötődik, nyelv előtti primér identitásunk centrumaként szolgál, annak a duál-unionnak az emléke, amely a csecsemő és az anya között megteremtődik, és amelynek immár sok szempontból (de sohasem teljesen) tudatos élménye minden anyának tapasztalatává válhat.

Nem véletlen tehát, hogy van a versben egy másik arc is, egy másik tükör, a gyermek „egy bocsom is van (de szép!) / beszélni kezd is majd ez év /telén /talán”), aki pontosan abban az énefejlődési időszakban van, amit tükör-stádiumnak neveznek a pszichoanalitikusok, egy olyan időszaknak, amikor a gyermek mivoltát (és persze a mama mivoltát is) a vágyak, érintések szó előtti kavalkádját a saját identitást másik látott (látni vélt) koherenciája teszi rendezetté. Ugyanúgy, mint az arc tükör-funkciója, a tükör-stádiumban a Másik (az anya) mint elkerülhetetlen, mégis egyszerre igaz és hamis tükör működik az egyik (a gyerek) önépítése, önérzékelése számára. És itt is kibogozhatatlan marad az, hogy melyik az igazi és melyik a hamis pillanat. Minden a vágyak, a test fele tart, az arc, a csecsem becse, a beszéd előtti gyermek. Talán két transzcendencia uralja így a vers közép-részét, az egyik holdas-halálos, napos-életes természeti transzcendencia, a másik a test transzcenciája.

A *Porhó* záró része ezzel a személyes, testi, metaforikus esszenciával talán vitatkozva, konstruálva, dekonstruálva beszél. Itt is a „de” választja el a versi gondolatokat előbbi közel négy szakasztól, ez a "de" azonban a stabil szelf-komponensek állítását kérdésekké változtatja:

de hogy mi történt, mire volt jó
harminckét éven át e porhó,
havam,
hevem

hová gomolygott nyomtalan,
és ugyan hol, ha nyoma van,
szivek,
szavak

mélyén mi ülepszik, mi lesz,
így fog eltelni, élni ez?

A kezdő sor az általános lényegre, a személy, a saját sors esszenciájára kérdez, a „mi történt” és a „mire volt jó” kétféle kérdésével kezd. Ezután jelenik meg a szövegbe épített cím, a „porhó”, ez az a pont, amikor utólagosan világossá válik a cím értelme, a tárgy képe metaforizálódik, a belső esszenciáját hordozó figurális formává válik. A kérdések, amelyek mindebből következnek, szükségszerűen ellentézik az arc, a szelf állítását és a "nem voltam még jelen" tagadását, keresik a

²³ de Man, Paul: „Az önéletrajz mint arcrongálás” (Fordította: Fogarasi György). In: *Pompeji* 1997. 2-3. szám, 95.

célt, pontosabban az értelmet, azt, hogy (ebben a porhó szerű élet-közegben) hova jut a saját, a személyes történet. A vers itt jelenből, múltból és kijelentésből határozottan jövőre és csupa kérdésre vált. A megformálódó képzet és kérdés a metaforikus porhó (és persze a személyesség) anyagi lényegét kutatja, mely gomolygó és valami olyan, amely nem őriz meg nyomokat. Fontos, hogy a porhó anyaga és az általa kiképzett tér egy igen korai, primr-primitív érzékletet, a hőérzetet erősíti fel, ami itt kettőssége -- a hideg és meleg („havam, hevem”) – ellenére elválaszthatatlanul összeolvad abban a gomolygásban, amely szívből és szóból, talán érzelemből és értelemből tevődik össze. És a szelf lényege, a keresett megnyugtató mag, vagy éppen csak valami nyom nem a világ felszínén, nem térképként jelenik meg, hanem a benne-lét következtében a világ mélyén, „leülepszik”. Aminek mélyén ülepszik: nem arc, nem is a gyermek tükre, hanem valami bensőbb és általánosabb, az önkifejezés indulatai (szívek) és szavai (szavak) fele tart. Ez utóbbi egyszavas sor a vers egyetlen utalása a szóbeli önkifejezésre, a költészetre.

Ebben a végeredményben van azonban valami eltávolító, „így fog eltelni, élni ez?” olvashatjuk a kérdést, melynek bizonytalan a kérdezője és kérdezettje. A vers közép-részének beszélője most mint a kérdés tárgya jelenik meg, ő vagy az ő élete az „ez”? Van még valaki, aki nézi, tudja az életet, a születésnappal eltelt éveket? A kérdések a látvány, a várt, összefogó, rendet adó tekintet erejét keresik, sugallják. Történik is valamiféle transzformáció ezután, a „de” érvényét a „**vagy**” váltja föl:

Vagy túl
a túl

bonyolult léten, túl ezen
egyszer csak majd megérkezem
s ittlétemet
átlátom ott?!

Az alternatíva azonban nem evilági, ahhoz túl sok benne a „túl”, a megérkezés a Másikba helyeződik és a belátás, a megértés, mely az itt-re vonatkozik, csak az ott-ban történhet meg. Könnyen lehetne az ittlétre meg az otlétre allegorikus magyarázatot adni, de furcsa, hogy a „túl bonyolult”, éppen az ittlétre vonatkozik, és a túl-lét egyszerűnek, beláthatónak mutatkozik. Ennek kapcsán egy különben egészen más József Attila vers jutott eszembe: a *Flórának*²⁴. A *Porhó* persze nem a párkapcsolat, hanem a szelf, az én megalapítási lehetőségeinek verse, bár József Attila szerelmes verseiben is arról olvashatunk, hogy miként lehet valaki más segítségével az ént az időben elképzelni, az időt legyőzni vagy éppen általa legyőzve lenni.

Mert a mindenség ráadás csak,
az élet mint áradás csap
a halál partszegélyein
túl, örök, szívek mélyein

túl, túl a hallgatag határon
akár a Duna akkor nyáron

A *Porhóban* nincs apa, anya, tradíció, nincs benne semmi olyan, amely szokásosan a személyesség forrása, hanem csak egy tér, a kavargó hóval kitöltött tárgyias, hideg, puha, de alakíthatatlan, formálhatatlan közeg és ebben a közegben való benne lét, bennfoglaltság. Van valami még, ez az a bizonyos „túl”, melyről még keveset, talán semmit sem tudunk, csak kérdésként, vágyként, talán biztonságot adó fantáziaként jelenik meg.

²⁴ Mint utóbb felfedeztem, ez a párhuzam már Fenyő D. György írásában is említésre került.

A két vers talányosan, sokat sugallóan kapcsolódik egymásba. József Attila egy olyan szelf-retorikát épít itt fel, mely az ödipális indulatok transzformációját, megjelenítését végzi el, a saját sors az apa figurája aktivitása, és legyőzése mentén formálódik meg.

A *Porhó* más, nincs benne semmi ödipális retorika, hanem egy olyan, a női test mentén elképzelt rejtettebb személyesség konstrukció, amelyet a pszichoanalízis primér identitásnak nevez. Egy korábbi énkonstrukciós aktivitás ez, a nyelv előtt, a test, az imaginárius, a látvány körében megképződő alap, melynek peremén, határán a születés és főleg a halál, a halál-ösztön ismétlődésre hajtó ereje, koherenciája érzékelhető. A szelf persze egy retorikai konstrukció, egy arc, egy kép, amely mindig összeáll és peremén pedig mindig széftutni akar. Arctalanodik, defigurálódik.

József Attila ebben a versben, de igazából majdnem csak ebben a versben sikeresen kivédte a szelf szétfutásának veszélyét, majd más versekben kivédhetetlenül belefutott az arctalanodás, a szétszéledés gubancaiba. Tóth Krisztina sok versében felveti és így vagy úgy kezeli, vagy éppen (iróniával, öniróniával – ez a védekezési mód más versekben nem volt jellemző József Attilára) elviseli a szelf ilyen elkerülhetetlen peremeit. 2005 decemberében azonban egy újabb Születésnapomra modellű verset írt *Futrinka utca* címmel. Ebben a szelf-konstrukció veszélyeit, szorongásait egy játékos-ironikus allegóriával rejti, amelynek bensejében azonban újra felsejlenek a szétfutó fonál, a csak filc, a halál, mindaz, amit József Attila 1937 nyarán már úgy fogalmazott meg, hogy „széthull a testem, mint a kelme, mit összerágtak a molyok”.